АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНЫҢ ТАРИХИ-МӘДЕНИ ЖӘНЕ ТАБИҒАТ МҰРАЛАРЫ ЕСКЕРТКІШТЕРІ

АЛҒА АУДАНЫ

ПАМЯТНИКИ ПРИРОДНОГО И ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ

АЛГИНСКИЙ РАЙОН

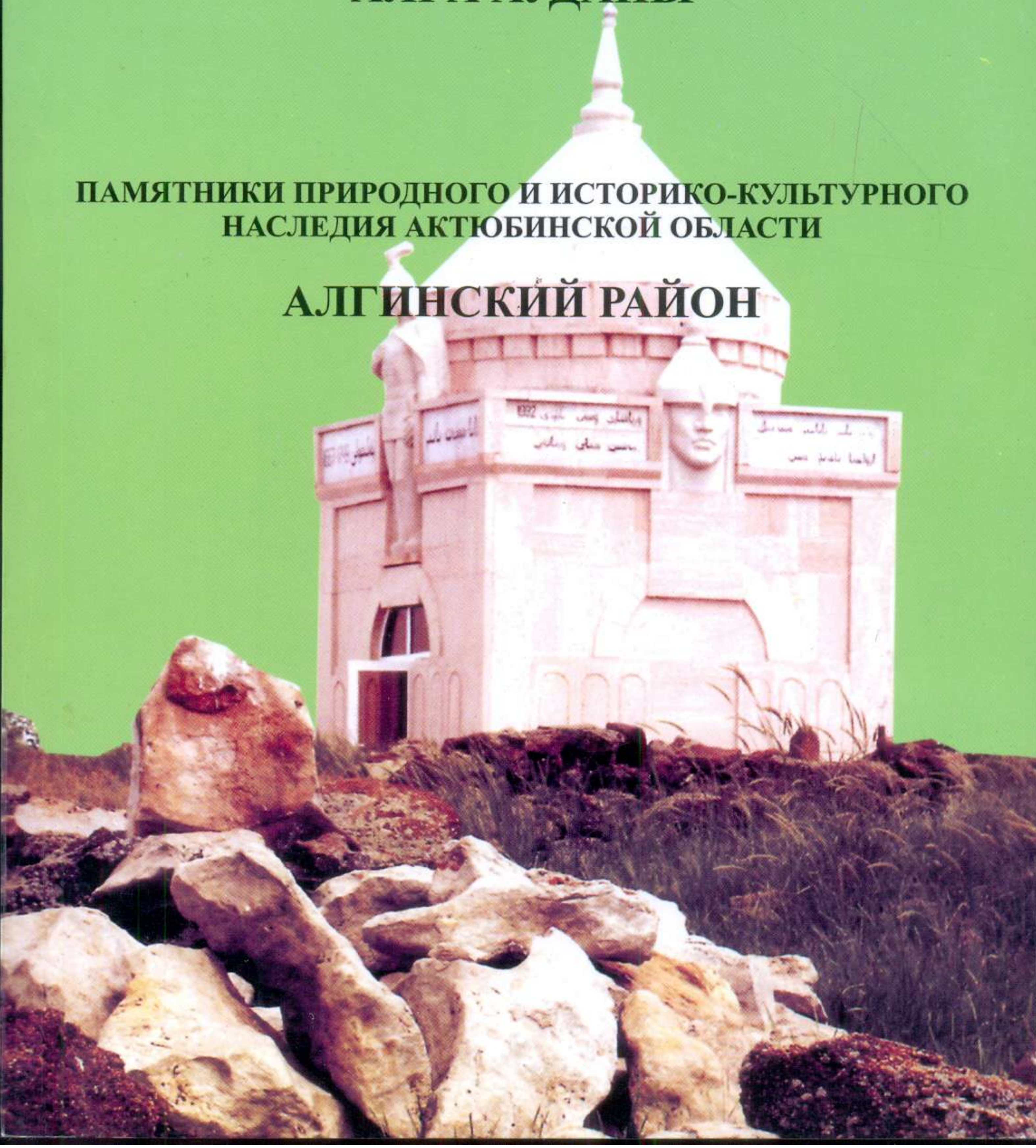

АҚТӨБЕ ОБЛЫСТЫҚ МӘДЕНИЕТ БАСҚАРМАСЫНЫҢ ОБЛЫСТЫҚ
ТАРИХ, ЭТНОГРАФИЯ ЖӘНЕ АРХЕОЛОГИЯ ОРТАЛЫҒЫ
АКТЮБИНСКИЙ ОБЛАСТНОЙ ЦЕНТР ИСТОРИИ, ЭТНОГРАФИИ
И АРХЕОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ КУЛЬТУРЫ АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ

АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНЫҢ ТАРИХИ-МӘДЕНИ ЖӘНЕ
ТАБИҒАТ МҰРАЛАРЫ ЕСКЕРТКІШТЕРІ

АЛҒА АУДАНЫ

V

ПАМЯТНИКИ ПРИРОДНОГО И ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО
НАСЛЕДИЯ АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ

АЛГИНСКИЙ РАЙОН

АҚТӨБЕ, 2010

УДК 719
ББК 79.0
А 37

Жалпы редакциясын басқарған / Под общей редакцией
тарих ғылымдарының кандидаты, доцент
А. А. Бисембаев.

А 37 **Ақтөбе облысының тарихи-мәдени және табиғат мұралары ескерткіштері. Памятники природного и историко-культурного наследия Актюбинской области.** – 13 томдық. Алға ауданы – Ақтөбе, 2010 ж. Т. 5 – 190 б.
Памятники природного и историко-культурного наследия Актюбинской области. – в 13 т. – Т 5. Алгинский район – Актобе 2010 г. – 190 с.

ISBN 978-601-7273-01-9

Авторлық ұжым / Авторский коллектив:

Ағниязов Н.С.
Бисембаев А.А
Байдосов З.Б.
Бекназаров Р.А.
Бидагулов Н.Т.
Дуйсенгали М.Н.
Дуля В.И.
Кубесова Г.Т.
Қонжар А.Ж.
Мамедов А.М.
Мамиров Т.Б.
Мәден А.Т

ISBN 978-601-7273-01-9

© Ақтөбе облыстық мәдениет басқармасының облыстық тарих, этнография және археология орталығы

ЕСКЕРТКІШТЕР ЖИНАҒЫ
СВОД ПАМЯТНИКОВ

13 томды ғылыми басылым / Научное издание в 13 томах

Мәртөк ауданы	I	Мартукский район
Қобда ауданы	II	Кобдинский район
Қарғалы ауданы	III	Каргалинский район
Хромтау ауданы	IV	Хромтауский район
АЛҒА АУДАНЫ	**V**	**АЛГИНСКИЙ РАЙОН**
Ойыл ауданы	VI	Уилский район
Темір ауданы	VII	Темирский район
Мұғалжар ауданы	VIII	Мугалжарский район
Ырғыз ауданы	IX	Иргизский район
Әйтеке би ауданы	X	Айтекебийский район
Байғанин ауданы	XI	Байганинский район
Шалқар ауданы	XII	Шалкарский район
Ақтөбе облысы	XIII	Актюбинская область

Алғы сөз

Әр елдің өзіндік құндылықтары, өз мәдениеті бар. Талай тарихтың қойнауында қалған сол көнекөз іздерден, біз өзіміздің өткенімізді білеміз. Тылсым сырын қойнына жасырған талай тау мен тас, өзен мен көл, жер-су аттары еліміз егемендік алып, етек - жеңімізді жиғалы бері өз халқымыздың қолданысына еніп, мұражай мен мұрағат төрлерінен орын алуда.

«Сен кешегіңді ұмытсаң, ертеңің саған тас атады» деген даналық сөз бар. Сондықтан кешегімізге көз салып, керегімізді алып, ертеңгі ұрпақ еншісіне шашау шығармай қалдыру кез келген ұлтжанды адамның, зиялы қауымның азаматтық міндеті деп түсінуіміз керек.

Бұл орайда Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың тікелей ұсынысымен қабылданған «Мәдени мұра» атты кешенді бағдарлама аясында атқарылып жатқан көптеген игі істер бар. Тіпті ел асып, жер асып кеткен ұлттық құндылықтарымызды өз Отанымызға қайтару жолындағы атқарылған істер көз қуантарлық. Оның арасында кешегі Күлтегін ескерткіштері ұлттық санасы мен намысы бар кез келген адамның жүрегін тебірентетін жәдігер.

Біздің Алға ауданында да әлі сырын ашпаған, егер дәл қазір зерттемесек жоғалып кету қаупі бар, көптеген көнекөз естеліктер бар. Олардың арасында Бесқоспа селолық округінің аумағынан табылған сақ дәуірінің ескерткіштері, іргетасы он тоғызыншы ғасырда қаланған Сарытоғайдағы Шәкен ишан мешіті, т.б. бар.

Сонау есте жоқ ерте заманнан қалып, бүгінге жеткен бұл естеліктерді айтпағанның өзінде, кешегі ақ пен қызыл алысқан кезде қазіргі Есет батыр Көкіұлы ауылының төңірегінде ақтардың штабы болған деген естелікті аталарынан естіген буын әлі бар. Бұл да терең зерттеуді қажет ететін болжам. Ал кешегі Ұлы Отан соғысы жылдары Алғаның қазіргі Мәдениет үйі госпиталь болғанын көргендер әзірге ортамызда. Есет батыр Көкіұлы ауылында ғасырдың басында В.Калашников салдырған көне жел диірмен кешеге дейін қалқайып тұрды, оның да тарихын зерттеу бүгінгі ұрпақтың, мектептердің тарих- өлкетану үйірмелерінің, тарихшыларымыздың мерейлі міндеті. Бұл да біздің тарих, оның жоғалып кетпей, санамыздан, келер ұрпақ санасынан орын алуы бізге байланысты.

Облыстық тарих, этнография және археология орталығының облыстағы аудандардың тарихы туралы кітаптар шығаруы үлкен шаруаның басы ғана. Бұл абыройлы іске үлес қосу бәріміздің де басты міндетіміз.

Ертеңімізге жарқын жүзбен қадам басқымыз келсе, қилы - қилы қатпарлардан тұратын кешегімізді ұмытпағанымыз жөн.

* * *

У каждого народа есть отличные от других жизненные ценности, своя культура. Наше далекое прошлое канувшее в историческую глубь, сегодня вновь восстанавливается по крупинкам. Следы разнообразных исторических событии, культурного развития, экономических успехов сохранились в безмолвных памятниках культуры и природы. С обретением независимости историческое прошлое нашего народа подверглось переосмыслению. Научные исследования историков, археологов, этнографов и др специалистов ведутся на должном методическом уровне, чьи результаты пополняют сокровищницу историко-культурного достояния страны.

Сегоднящней задачей нашего поколения является сохранение и приумножение истории народа. В связи с чем в рамках Государственной программы «Культурное наследие», предложенного президентом Республики Казахстан Нурсултаном Абишевичем Назарбаевым, ведутся крупномасштабные исследования в области изучения и сохранения памятников материальной и духовной культуры страны.

Алгинская земля – это край с богатой историей и культурой, это комфортные природно-климатические ресурсы, позволявшие проживать большому количеству людей из поколения в поколение, из века в век.

Природно-географические условия Алгинского района отличаются богатством и своеобразием. По территории района прослеживаются такие природные зоны как степь и лесостепь. Богатство природы, являющейся природным фоном на котором протекали события прошлого, оставило свой отпечаток в особенностях памятников археологии, которыми богата алгинская земля. Среди них расположенный в местности Сарытогай мечеть Шакен ишана, построенный в середине XIX века, недавно иследованные погребальные памятники сако-сарматского времени на территории Бескоспинского сельского округа и многие другие.

Не говоря о далеком прошлом, историческими событиями так же полна ушедшее столетие. Среди нас еще живут те люди, которые в годы Великой Отечественной войны воочию видели как нынешний Дом культуры города был госпиталем. В поселке им. Есет батыра Кокіулы сохранилась ветренная мельница построеный В. Калашниковым в начале двадцатого столетия. И таких памятников ждущих своих исследователей множество.

Работа Актюбинского областного центра истории, этнографии и археологии направленная для создания Свода памятников истории и культуры нашей области и в частности тома по Алгинскому району, должно быть началом разностаронних и комплексных исследовании. Всестороняя поддержка и вклад в это благодатное начинание задача стоящая перед всеми нами.

Алға ауданының әкімі: Қ. Қ. Сәрсенғалиев

Тамды ауылы
п. Тамды

Қарабулақ ауылы
п. Карабулак

Ильинка ауылы.
п. Ильинка

Бестамақ ауылы
п. Бестамак

МАЗМҰНЫ

Алға ауданының әкімі Қ.Қ. Сәрсенғалиевтің алғы сөзі 4

I бөлім. Ақтөбе облысының Алға ауданы туралы анықтамалық мәліметтер 6

1.1. Алға ауданының табиғат жағдайы (Кубесова Г.Т.) 7
1.2. Алға қаласының тарихынан (Мәден А.Т.) 31

II бөлім. Тарихи-мәдени мұрасы 39

2.1. Алға ауданының археологиялық ескерткіштерінің сипаттамасы 41
2.2. Алға ауданының археологиялық ескерткіштері 53
2.3. Есет Көкіұлы қазақтың қаһарман батыры (З.Б. Байдосов) 76
2.4. Алға ауданының этнографиясы туралы мәліметтер (Р.А. Бекназаров) 87

Қосымшалар: 168
- Табиғат мұралары ескерткіштері
- Археологиялық ескерткіштер мен жәдігерлер
- Құлпытастар және архитектуралық ескерткіштер
- Тарихи-мәдени және монументальды ескерткіштер

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие акима Алгинского района Сарсенгалиева К.К 4

Глава I. Справочные сведения об Алгинском районе Актюбинской области 89

1.1. Природные условия Алгинского района (Кубесова Г.Т.) 90
1.2. Из истории города Алга (Маден А.Т.) 116

Глава II. Историко-культурное наследие 121

2.1. Характеристика памятников археологии Алгинского района 123
2.2. Археологические памятники Алгинского района 135
2.3. Есет батыр герой казахского народа (З.Б. Байдосов) 158
2.4. Сведения по этнографии Алгинского района (Р.А. Бекназаров) 164

Приложения 168
- Памятники природного наследия
- Археологические памятники и находки
- Кулпытасы и памятники архитектуры
- Историко-культурные и монументальные памятники

Қалыбы 60x84 $^{1}/_{16}$. Есепке алынатын баспа табағы 11,7.
Таралымы 300.

«ПринтА» ЖШС баспаханасында басылған.
Ақтөбе қаласы, 101 атқыштар бригадасы ат. к., 4.